

Pericopa VaYakhel - Arta în Tanach și în iudaism [anul 5785]

În pericopa aceasta se pune un accent pe descrierea artei legată de tabernacol și ea este ridicată la un grad de meserie sfântă și inteligență divină. Doi artiști au condus construirea tabernacolului: Bețaleel, fiul lui Uri, fiul lui Hur din tribul lui Iuda (Exodul 35:30) și asistentul lui, Oholiab, fiul lui Ahisamac, din tribul lui Dan (Exodul 35:34). Pe ambii Domnul i-a umplut „în înțelepciune, în pricepere și în cunoștință ... să țeară artistic, să lucreze în aur, argint și aramă ... să facă orice meșteșug” (Exodul 35:31-33). Ei au avut parte și de calitatea de a instrui și a îndruma alți artiști, care se ocupau împreună cu ei de ridicarea tabernacolului: „Și abilitatea de a învăța pe alții a pus-o în inima lui ... l-a umplut de înțelepciunea inimii ... să știe să facă orice muncă a lucrării Sanctuarului” (Exodul 35:34; 36:1).

Pare a fi vorba despre înțelepciune umană: înțelepciune, pricepere și cunoștință. Însă marea noutate a acestei pericope este că arta lucrării Sanctuarului se bazează pe o inspirație divină, pe duhul sfânt: „l-a umplut cu duh dumnezeiesc” (Exodul 35: 31); „Bețaleel va face – și Oholiab și oricine cu inimă înțeleaptă pe care Domnul l-a înzestrat cu înțelepciune și pricepere să știe să facă orice muncă a lucrării Sanctuarului – tot ce poruncise Domnul” (Exodul 36:1); „orice om cu inima înțeleaptă în a cărui inimă Domnul dăduse înțelepciune” (Exodul 36:2). Arta nu este o adăugare umană la lucrarea dumnezeiască a tabernacolului, ci este o parte integrală din „munca sfântă”. Sfintele trebuie să fie la cel mai înalt nivel artistic și doar așa vor putea servi ca domiciliu al divinității.

Într-adevăr, Toraua alocă patru pericope pentru o descriere complexă a construcției tabernacolului. Ea evidențiază nu numai îndeplinirea precisă a poruncii Domnului, ci și frumusețea și splendoarea. Acesta este valabil pentru toate colțurile Sanctuarului, însă iese în evidență mai ales la construirea *menoraei* (sfeșnic): „Trei cupe sub forma florii de migdal pe un braț, o îmbinare și o floare; și trei cupe sub forma florii de migdal pe un [alt] braț. O îmbinare și o floare” (Exodul 37:19). La fel și veșmintele preoților, mai ales ale marelui preot (cohen) sunt descrise ca veșminte cusute cu mare artă și aduc îmbrăcămintei „slavă și splendoare” (Exodul 28:40).

În haftaraua din această săptămână este descrisă construirea Templului în zilele lui Solomon. Acesta, și el, a fost făcut cu înțelepciune la un nivel artistic extrem de înalt. Arta Templului a fost condusă de Hiram din Tir (1Regi 7:13). Și el s-a umplut de duhul dumnezeiesc: „El era făuritor în aramă, era plin de înțelepciune, talent și cunoaștere în întocmirea oricărei lucrări” (1Regi 7:14).

Cu toate că arta se bucură în Tanach de o apreciere considerabilă și este considerată ca aparținând lumii sfinte și nu ca o opunere la ea, în tradiția înțelepților arta a fost abordată ca o noțiune de care ar fi bine să ne îndepărtăm, ba chiar s-o detestăm. Pricina este statutul artei în lumea romano-helenistă ca o parte importantă a cultului idolatriei și a mitologiei care era o parte din el. De asemenea pictura și sculptura în această lume erau pline de mituri păgâne. Din această cauză poporul evreu s-a îndepărtat de la artă. De aceea, designul în sinagogile antice din perioada celui de al doilea Templu este simplu și elementar, fără niciun gram de lux.

Poporul evreu a menținut această percepție și în evul mediu. Sinagogile au continuat să fie simple, pe când bisericile și catedralele erau de un lux exuberant.

Prima personalitate care a încercat să se întoarcă la abordarea biblică a fost marele înțelept HaRav Kuk

(1865-1935, Marele Rabin Așkenaz din Ereț Israel). În cărțile sale, el sprijină cu entuziasm toate formele de artă, văzând în ea o cale importantă pentru expresia sufletului omului. Arta ne îngăduie nu numai să ne exprimăm sufletul, ci ea ne admite „să ne atașăm de Domnul care se dezvăluie în lume în toată grandoarea sa”. Dimensiunea estetică are nu numai o valoare umană, ci și o valoare religioasă superioară.

Rabinul Kuk nu era numai un filosof, ci era mai ales un *posek* פוסק (un înțelept care se ocupă de halacha) foarte important. El trebuia să se confrunte cu o poruncă de felul: „Să nu îți faci chip cioplit și nici vreo înfățișare” (Exodul 20:4). În anul 1906 s-a înființat la Ierusalim școala de arte „Bețalel” (funcționează și astăzi) de către sculptorul renumit Boris Șatz. În urma opunerii vehemente ale elementelor religioase din oraș, el a apelat la marele Rabin pentru susținere. Rabinul Kuk a fost entuziasmat și i-a încurajat să înființeze școala la Ierusalim. El a stabilit că nu este nicio ciocnire între arta în toate formele ei și sfințenia Ierusalimului. El mărturisește că evreii aveau de-a lungul secolelor o atitudine de reținere de la artă, însă aceasta s-a ivit ca o opoziție la păgânism și mai târziu la creștinism. Interzicerea de mai de sus trebuie înțeleasă în același context. În Sanctuar și Templu, nu numai că arta nu a fost interzisă, ci ea alcătuiește o parte semnificativă a spațiului sfânt și adaugă mai multă sfințenie Ierusalimului.

Rabinul Kuk mai adaugă, că în zilele noastre, când păgânismul a dispărut aproape complet, a venit vremea să ne întoarcem la valorice biblice ale artei. Într-o epistolă trimisă la institutul Bețalel, el acordă consimțământul deplin atât ideologic cât și religios pentru activitate artistică cu condiția să fie în armonie cu valorile religioase, morale și sociale și să nu conțină elemente păgâne sau creștine. Rabinul Kuk continuă politica de receptivitate față de artă ieșind în apărarea tradiției de adăugare de desene în cărțile de rugăciuni ca și în spațiul unor sinagogi, acceptându-le ca „un obicei antic care este admis deja de pe vremuri”.